

Biskopens och Pro-Cancellarens
Doct. ERIC PONTOPPIDANS
Grundeliga
Afhandling
Om
SJÄLENES
ODÖDELIGHET,
SAMT
DESS TILSTÅND
I OCH EFTER DÖDEN,
I ANLEDNING
AF GUDS ORD OCH SUNDA FÖRNUFTET.

I

Thet Första Capitlet. Summarisk Betraktelse öfwer Läran om Själens odödelighet.

AT vår HERre JESus Christus rätteligen kallas den stora Propheten och Läraren, som skulle komma i werlden, och at en af de aldrowigtigaste sanningar, som hans Prophetiska Embete gick ut på, war Själens Odödelighet, eller des lif efter döden, det gifwer hans Apostel Paulus tydeligen tilkänna 2 Tim. 1. v. 10. med de ord: han hafwer borttagit döden och lifwet, och et oförgängeligit wäsende framburit i ljuset, genom Evangelium: det är: Han hämtade denna sak ut ifrån de förriga tidens tjocka mörker, och satte den fram i sitt fulla ljus, långt öfwer all twifwel hos hwar och en, som icke ännu wil wara seende blind, och om middagen famla i mörkret.^(*)

^(*) Detta behageliga Språkets innehåll går wäl ännu något widare, men anföres här allena så wida det tydeligen swarar til närwarande ögnamärke.

Detta vår Christeliga Religions företråde kan icke bättre begripas, än då wi med våra tankar wilja gå litet tillbaka, för at se, med hwad ljus denna läran war omgifwen, förr än Christus kom i werlden. Så ock innom gränsorna af det Gamla Testamentets Kyrka, eller ibland Abrahams afkomma, hwarest denna stora sanningen aldrig förswann eller förlorades utur sigtet, war den dock, så wäl som åtskillige andre Lärdomar, f. E. om förlossningen genom en Medlares död, om Guds-tjensten i andan och sanningen, om Hedningarnas kallelse til Församlingens gemenskap, och dylika hufwud-sanningar, omgifwen med så mycket mörker, otydelighet och anledning til twifwelsmål, at just i Kyrkans sköte kunde icke allena resa sig, utan ock tålas och handhafwas den Sadducæiska Secten, som satte sig emot resten af denna Läran, genom förnekelsen af Änglar och andar, kroppens upståndelse och, efter alt anseende, Själens odödelighet, hwaraf ock så flöt deras skamlösa och wällustiga lefwerne, som en annan Sect, under namn af Phariseer, satte sig twärt emot, och så wida med godt fog förswarade Mosis och Propheternas gamla Lärdom. Men då den lefnads helighet och återhållsamhet, med hwilken desse Phariseer tillika wille wedelägga Sadducæernas grofwa ogudaktighet, bestod endast i en utwärtens skenhelig maske: så war den store Propheten och Kyrko-Reformatoren Christus lika så litet til frids med dessa senare som med de förra: dock war det allena Sadducæernas mun, som han tilstoppade i disputen om Själens odödelighet, kroppens upståndelse och det tilkommande lifwet: den Sadducæiska

Secten war det, som efter Christi upståndelse wiste sig aldramäst fientelig emot sanningenes witsnesbörd i Apostlarnas munn. Ibland Phariserna funnos dock en Nicodemus, en Gamaliel och kan hända flera, som antogo sanningen: men ibland Sadducæerna war ingen af det sinnet, så wida wi hafwe efterrättelse, och af deras strid med Phariserna war det, som den Hel. Paulus wiste at betjena sig för Rådet, sägande: Jag warder dömd för hoppet, och de dödas upståndelse, Apostl. G. 23.

Som nu detta wisar, at ibland den synliga Kyrkans lemmar, fants i Christi tid, och långt förut (i det minsta ifrån Babyloniska fängelsets tid) stor wantro, förwiring och en förmörkelse i denna sanning, som genom Mose, Propheterna och Psalmerna länge sedan war framställd med någon klarhets grad: Så finna wi likaledes, at i den hedniska werlden war denna sanningen allestädes och i alla tider ibland människorna bekant, dels genom tradition eller sannsagen ifrån Noach och de andra Patriarcher, dels genom förnuftets bruk, så widt detta kunde sträcka sig, i at up-täcka antingen naturliga eller sedeliga (moraliska) bewis för et lif efter döden. Om en sådan denna lärans ålder och allmänhet ibland alla Nationer och i alla werldenes tider, wil jag sedan söka at gifwa någon utförligare berättelse, när ordningen förer mig til de Historiska Argumenter. Här erindras allena korteligen detta, at de flesta hedniska Philosopher, ja just de framför menige hopen, wo-ro plågade med många twifwelsmål i denna sak,

de wägede som ostadiga Lyckt-gubbar, fram och tillbaka, och wiste icke hwad de hade at tro och hoppas efter döden, hwilken således borde synas dem det aldraförskräckeligaste, efter han war dem det aldrasista de hade at förwänta, i följe af deras Läromästares Aristotelis ord^(*). Det är ock wäl möjligt, at desse Aristoteliske principier, som man allt för sent har begynt at reformera, och til en del i våra Christna Scholaer afskaffa, gjorde något därtill, at samma hufwud-lärdom mycket länge måste sakna sit understöd af sådane bewis, som förnuftet allena, eller på egen hand och utan uppenbarelsens hjälp, kunde bringa til wäga, ware sig antingen Metaphysiska eller Moraliska, då dock bägge slagen wisseligen hafwa deras stora kraft, änskönt alltid en mindre kraft, än Guds uppenbarade Ords egit innehåll. Detta sista kunde allena wara oss nog, om än förnuftet alsintet oss tillsade, angående Själens odödelighet: och jag för min del hwilar egenteligen endast däri, både först och sist, med mitt hjärtas tro och hopp. Men därhos nekas icke, at sinnet glädes, när det ser, utom den Heliga Skrift, så många andra naturliga witesbörd om den samma, som man i en yngre ålder har antagit med liten urskillning eller pröfning.

Den framgång, som werldsliga wisheten i våra tider hafwer gifwit, är wäl tydeligast in *Physicis*;

(*) Φοβερώτατον δ' ὁ θάνατος· πέρασ γάρ, καὶ οὐδὲν τῷ τεθνεῶτι δοκεῖ οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακὸν εἶναι. [Döden är det mest fruktansvärda, ty den är slutet, och för den döde tycks ingenting längre vara vare sig gott eller ont.]
Ethic. ad Nicom. Lib. III. Cap. 9. p. 130. edit. Han. 1610.

ty materiens delar och sammanhang, som efterfrågas, äro icke så swåre at anse och efterforska, än skönt också deri uptäckes änteligen det, som våra Fäder sig icke förestäldte, och som man må undra på, at hafwa warit så länge obekant eller ock litet bekant i en werld af 6000 års ålder. Men i de ting, som sortera under det namn af Metaphysica, särdeles i Andarnas och Själens wäsende, egenskaper och krafter, som undgå de utwärtens sinnen och undersökas blott genom en djupsinnig eftertanka, är Philosophiens framgång mycket mindre, dock icke eller så liten, at den ju kan sägas märkeligen förbättrad och rensad ifrån åtskilliga orimligheter, och det allena i detta Seculo, långt mera om man liknar den med de gamla Grækers och Romares Philosophie.

Af dessa woro några, såsom Epicurus, Dicæarchus, Aristophanes och Asclepiades så blinde, at de höllo all ting för materia, nekade Själens en egen substans, och ansågo den endast för at wara en egenskap i materien. Andra, särdeles Cyreniaci, Cynici och Stoici tillade Själens wäl en egen Substans och wäsende, men därhos en sådan, som war et stycke af det hela, eller den allmänneliga substans kallad *ĕν*, och det lopp ut just på samma orimlighet, som B. Spinosa åter wille bringa på banen, det är egenteligen en förnekelse af det Gudomeliga wäsendet, åtskildt ifrån werlden.

Andre, såsom Platonici, Pythagoræi och Peripatetici, satte sig emot detta Atheisteri och statuerade en Gudomelig substans, särskild ifrån materien,

altså af andelig natur: men de menniskeliga Själ-
 lar höllo de dock för små stycker eller delar af det
 Gudomeliga wäsendet, ifrån hwilket de i lifwet
 wordo utgångne, och i hwilket de genom döden
 borde wända tillbaka, som floderna i hafwet. Det-
 ta sista mente ock Cicero, som noga hade lagt sig
 på Grekernas Philosophie, och utbredt det bästa
 ibland sina Landsmän, af det han hade lärt i A-
 then^(*). Denna sista och allmänna grundsatsen
 kom wäl sanningen något närmare; men war
 dock orimelig nog i många hänseenden, särdeles,
 när man wille lämpa den på de menniskliga ger-
 ningars moralitet, det är öfwerenskommelse med
 eller strid emot Lagen, och på en odödelig Själs
 straff eller belöning i den andra werlden. För
 at möta denna sista swårigheten, fann man på
 den Pythagoræiske Metempsychosin eller Själ-
 wandringen genom åtskilliga djurs kroppar, til
 straff och rening, förrän Själarna wordo i stånd
 til at wandra om i deras första grundwäsende,
 som skulle wara Guds eget wäsende, följakteligen
 behöll de icke längre någon särskildt substans och
 identitet eller egenhet, utan blefwo utöste i Guds
 wäsende således, som när något watten inneslutes
 i et käril och simmer på hafwet, til dess detta käril
 går sönder, och det innehållna watnet blandas
 med hafwets watten, så at ingen kan säga hwart
 det tagit wägen.

(*) *A natura Deorum, ut doctissimis sapientissimisque placuit, haustos animos & libatos habemus. [Vi har våra själar hämtade och avskilda från gudarnas natur, så som de lärdaste och visaste har menat.] de divinat. L. 1. c. 49. Så ock: Humanus autem animus decerp- tus est ex mente divina, cum alio nullo, nisi cum i- pso Deo comparari potest. [Den mänskliga själen är avskild från det gudom- lica förståndet och kan inte jämföras med något annat än med Gud själv.] Tusculan. quæst. Lib. 5. cap. 13.*

På dessa lösa och slipriga grunder war det då icke möjligt, at desse arma hedningar kunde bygga något fastare hopp, än det wi finna uti deras Skrifter, och det St. Paulus kallar intet hopp, ja så godt som intet, änskönt det undertiden synes vara något. Snart talar en Plato, Seneca och Cicero om Själens wäsende och des odödelighet, med mycket behageliga ord, ja nästan som hade de lärt dem af den Hel. Skrift, särdeles när de wilja trösta och upmuntra sig sielfwa eller sina wänner til at förakta det närwarande. Men alltid äro de icke sig sielfwe like, och en annan gång, när ögnamärket är at wisa deras skarpsinnighet i at criticera den allmänna meningen, då lyda deras ord helt annorlunda, och det aldramildaste man kan döma om dem är, at de gerna wilja utveckla sitt sinne af et twifwelsmål, som de dock icke hade ljus och kraft nog til at öfwerwinna: Et par exempel tjena til at sätta denna deras ostadighet i sitt fulla ljus.

Uti sin behageliga bok om wänskapen (de amicitia) lägger Cicero sin wän Lælius dessa ord i munnen: "Jag kan icke låta öfwertala mig, til at tro Själens undergång tillika med kroppens, och at alla ting skola hafwa en ända i döden, särdeles som de nyare Philosopher (Epicurei) lära. Fast mera följer jag de gamlas och våra Förfäders lärdom. De wilja sannerligen icke hafwa taltat med så mycken ifwer om de plikter, wi äro de afsomnade skyldige, om de hade trodt, at all ting uphördt i döden, och at de döde wiste intet däraf. Just samma våra förfäders lärdom

war ock de lärdas mening, som fordom bodde härstädes och som utbredde denna läran i det då blomstrande Grekland. Det war ock den Atheniensarens lärdom, som efter Apollinis gudomliga utsago, blef hållen för den aldrowisaste, nemligen Socratis, hwilkens plägsed nog war at förändra sina lärdomar, men häri förändrade han dem aldrig. Han stadfästade beständigt, at våra Själur woro af en Gudomelig uprinnelse, at, när de öfwergåfw kroppen, wände de tillbaka til himmelen, och at ju frommare och oskyldigare de hade lefwat, ju snarare kommo de dit.”

Huru litet rimar nu detta sig med samma Ciceronis ord i hans Tusculaniska Frågor, särdeles den första Boken, hwaraf det kortaste utdrag kunde lyda således i form af et Samtal: ”Du håller då före, at de afsomnade äro ännu til? Swar: Nej, jag säger allenast, at de äro olyckelige, i det de icke mera äro til, sedan de hafwa varit til. Cicero! märker du icke at du talar emot dig sielf; ty hwad kan wara mera stridande, än at den, som icke mera är til, skulle wara något, eller wara olyckelig? Gack ut genom den Capeniska Porten, och betragta de Colatiners, de Scipioners och Serviliers, de Metellers graf. Månne du skulle hålla dessa stora Män för olyckelige? Swar: efter du häftar mig genom det ordet: de äro: så wil jag icke mera bruka det, utan i stället för at säga: de döde äro olyckelige; så wil jag härefter häldre kalla dem olyckeliga, som icke mera äro til. Cicero! men när du kallar dem olyckelige, så talar du dock

om folk, som äro, och alltså faller du tillbaka i din förra orimlighet. Huruledes du än uttrycker din mening, Crassus är olyckelig i det han icke mera är til: så sammanfogar du dock twänne stridande ting; det ena, nemligen Crassus är, bekräftar hwad det andra, nemligen, är icke mera, säger nej til. Swar: wäl an då! emedan du tvingar af mig den bekännelse, at de intet äro olyckelige, som intet mera äro til: så gifwer jag då detta magt, at de döde äro icke olyckelige." Här förnekas tydeligen det samma, som denna stora Mannen eljest så ofta stadfästade, nemligen et lif efter döden.

Af alt thetta ses då det, som här syftas på, nemligen, at i denna hufwud-sanning kan den wisas wisdom sielf blifwa til största dårskap, när den icke ledsagas och helgas genom en högre uppenbarelses ljus, för hwilket wi Christne så mycket mera må tacka Gud, och granneligen märka uppå vårt företräde fram för hedningarna.

Imedlertid nekas icke, at ju dessa kunde hafwa brukat deras förnuft mycket bättre, än de gjorde, til at finna en wissare grund för Själens oödelighet: och då denna werldenes ålder, som wi lefwe uti, oaktadt alla dess Moraliska dårskaper, wist nog hafwer ärnått et högre wisdoms ljus, til at göra riktigare sättningar, och af dem sluta något wissare (sedan de många föregångares felsteg hafwa gjort dem försigtigare, lät wara deras förnufts kraft är icke större) så menar jag också, at denna stora sanningen nu änteligen upklarnat

i sådan grad, at ho som icke wil wara seende blind, kan finna förnufts tydeliga öfwerensstämmelse med Guds ord, i det Spörsmål om Själens odödelighet, följakteligen befrias ifrån de twifwelsmål och förwirringar, som et ostädadt förnuft wille lägga honom i wägen för hans tro.

Härtill är det, som jag i dessa blad wil sträfwa, at gifwa et eftertänksamt och sanning sökande sinne någon vidare anwisning, än den jag sielf hafwer funnit för mig i åtskillige slags Skrifter, särdeles de som äro utkomne, sedan den berömmelige Prosten Reinbeck i Berlin, af Herr Voltaires Bref tog anledning til at stadfästa Själens odödelighet. Han fann wäl de flästas, doch icke allas bifall, och de som hade slätt intet emot sielfwa saken, hade dock något at anmärka på några af hans bewis. Hwad sedan den tiden af Herr Thymming, Cantz, Mejer, Krusius, Knutzen, Engelche, Simonetti, Lange och andre i Tyskland, men i Angland både förr och sedan, särdeles af Herr Scherlock, Hallet, Growe, Baxter och flere är ventileradt pro & contra, om samma sak, hafwer jag läsit och pröfwat til den ändan, at jag gerna wille ärnå i mitt eget sinne, en nogare försäkran, om och huru wida det wore möjligt eller intet möjligt, at tilskrifwa det blotta förnuftet en öfwerbewisande kraft i denna saks undersökning. Jag lofwar derföre icke många nya bewisande Argument, men wäl en ordentelig samling af dem, som jag hafwer funnit i andras eller mitt eget sinne och hållit för tjenlige til hufwudsaken. Änskönt de nu icke alla hafwa före-

kommit mig at wara av lika stor styrka, så hafwer jag dock tagit de flästa och bästa, efter vårt meniskeliga sinnes smak och bifall, i detta likasom i annat, är så åtskilligt, at hwad en finner mindre, det finner en annan efter sitt begrep och sitt föreställnings-sätt mera bindande och bewisligt. Wis-sa Läsare i vår tid wilja hafwa sådana stränga Ar-gument, som med en Mathematisk tydelighet och klar-het kunna demonstreras. Efter deras smak hafwer jag rättat mig i de ting, som taga emot demonstration, särdeles i begynnelsen, då Själens enkla sub-stans åtskiljes ifrån den sammansatte materiens Grund-wäsende, och wises af sin natur at wara odödelig, det är, at den kan och bör förblifwa wid at lefwa, tänka och werka, så framt ingen högre magt kommer imellan och gör en förändring. Men då denna naturliga odödelighet, icke är nå-gon absolut odödelighet, så är contrarium (mot-satsen) möjeligen i fall den Allsmägtige Guden an-norlunda wille; så kommer det sedan an på Guds wilja och rådslag. Detta låter sig icke af vårt swaga förnuft demonstreras på samma sätt, som materiens och Själens åtskillighet, nemligen med Mathematiska Argument, änskönt några hederliga Männer hafwa, i god mening, dristat sig at gå så wida. Men mig är det nog, at bruka i denna sak de så kallade Argumenta moralia eller sedeliga bewis, grundade på det wi töra understå oss, med wisshet at sluta af Guds onekeliga egenskaper. Professor Meyer i Halle, som hafwer motsagt de twänne stora Männer Reinbeck och Cantz, i den sak angående Demonstrationens möjelighet, hwad Guds wilja om Själens odödelighet är el-

ler icke är, tilstår dock ofta, at den Moraliska wissheten bör wara honom och hwar och en annan tilräckelig nog, så at den aldrig med någon god grund kan dragas i twifwel, icke en gång af en förnuftig hedning, som wet intet af Guds ord. Detta synes mig wara nog. Ho som wil bewisa mer än han kan, står i fara, at bewisa mindre, än det han werkeligen kunde. Nu saken sielf, såsom os alla högst magt påliggande, förtjenar wäl at ransakas på det nogaste, ty ju klarare insigt wi lägge til grund för vår tro och hopp om det tilkommande, ju wissare, allwarligare och heligare blifwer också vårt förhållande och umgänge med det närwarande. Jag förtryter icke, at några af mina få öfriga dagar äro anwände på at skrifwa dessa blad, och jag önskar, at ingen Läsare må ångra de få timmar, som kunna behöfwas til at dem genomse och öfwerwäga.

Det Andra Capitlet.

Själén är icke materialisk såsom kroppen, utan et andeligt och aldeles enkelt wäsende; derföre drager kroppens död icke Själens död efter sig genom någon naturlig följd.

NÄR wi säga, at den menniskeliga Själén är odödelig, då må vårt begrep om dessa ords bemärkelse först fastställas, så at man sedan icke kan draga det i twifwel. Med den menniskeliga Själén förstås här et sådant wäsende, som en hwar, af egen förfarenhet, öfwerlygas om, at det